

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет культури і мистецтв**

Кафедра образотворчого мистецтва і дизайну

**ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ В ПОРТРЕТІ ЗАСОБАМИ
М'ЯКИХ МАТЕРІАЛІВ**

**Кваліфікаційна робота (проект)
Пояснювальна записка
на здобуття ступеня вищої освіти “магістр”**

Виконав: студент(ка)
Спеціальності 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
Освітньо-професійної (наукової) програми
Образотворче мистецтво, декоративне
мистецтво, реставрація
Гончаренко Владислав Сергійович

Керівник доцент Ракович В.В.
Рецензент доцент Думасенко С.А.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 Портрет як жанр образотворчого мистецтва.....	4
1.1 Історія жанру портрет.....	4
1.2 Технологія роботи м'якими матеріалами.....	8
РОЗДІЛ 2 Специфіка формування художнього образу засобами м'яких матеріалів.....	14
2.1 Рішення художнього образу в портреті.....	14
2.2 Послідовність виконання творчої роботи засобами м'яких матеріалів.....	18
ВИСНОВКИ.....	20
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	22

ВСТУП

Актуальність теми: Техніка вугільного живопису має багатовікову історію і не втрачає актуальності у сучасних художників. Малювання вугіллям - нерідко перше, чого навчають у художній школі або на курсах. Перші вугільні начерки запам'ятовуються надовго. Робота з цим матеріалом допомагає зрозуміти техніку тонування, загальні принципи малюнка і ескізу. При роботі з цим м'яким матеріалом можна навчитися не відволікатися на другорядні деталі, а сприймати малюнок як єдине ціле.

Тому **темою** нашої роботи є формування художнього образу в портреті засобами м'яких матеріалів.

Метою роботи є створення портрету в техніці вугілля.

Об'єктом дослідження є портрет м'якими матеріалами як одна з технік малюнку в образотворчому мистецтві.

Предмет дослідження: Процес створення творчої роботи та засоби художньої виразності в техніці м'яких матеріалів, а саме вугілля.

Відповідно до мети **завдання** даної роботи включають у себе наступне:

1. Дослідити історію жанру портрет.
2. Ознайомитись з технологією роботи м'якими матеріалами.
3. Визначитись з рішенням художнього образу в портреті.
4. Розкрити етапи створення творчої роботи.

Методи дослідження: Теоретичні аналіз, синтез порівняння наукової літератури для обґрунтування поняття «художній образ в образотворчому мистецтві»

Наукова новизна полягає в розкритті етапів створення оригінального твору мистецтва.

Практичне значущість дослідження полягає в можливості застосування на практиці отриманих знань під час викладання на курсах малюнку, живопису.

Апробація результатів дослідження кваліфікаційної роботи на XI Всеукраїнській (із міжнародною участю) науково-практичній конференції

«Актуальні проблеми мистецької освіти в системі вищої школи» (30 жовтня 2020 року, м Херсон). Результати досліджень, викладені у кваліфікаційній роботі, опубліковані у збірнику наукових статей «Магістерські студії» (№2020) на тему «Роль художнього образу в роботі над портретом». У статті розглядається художній образ як важлива складова портрету, яка постає як форма художнього мислення в мистецтві.

Структура дипломного проекту складається зі вступу, двох розділів, чотирьох підрозділів, висновків, та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

Портрет як жанр образотворчого мистецтва

1.1 Історія жанру портрет

Людство намагалося зображати собі подібних ще десятки тисяч років тому. Першим портретом людини можна вважати зображення, знайдене у Франції, в печері Вільонер неподалік від Ангулема. Автор портрета, що жив приблизно 27 тисяч років тому, вловив схожість вигинів стіни печери з людським обличчям і спробував підсилити його крейдовими лініями, що підкреслюють очі, рот і ніс.

Як відомо, кінцевою метою реалістичного малюнку є правильна передача форми. А зображення портрету людини завжди було найулюбленішою темою у всіх народів всіх часів. Найстаріші зображення людського портрету дійшли до наших часів у мініатюрах цивілізацій Єгипту, Греції, Риму. Методику навчання на малюнках з натури будували такі неперевершені митці, як Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рубенс, Шевченко[6, с. 125].

Вчені не раз виявляли намальовані крейдою або вугіллям малюнки, на яких не спостерігалось жодної індивідуальності. Схематичні зображення, на яких відсутні будь-які індивідуальні особливості зовнішності суб'єкта, навряд чи можна вважати портретом в сучасному сенсі. Першими картинами в жанрі портрет можна назвати фаюмські портрети - разюче реалістичні роботи, виконані в техніці енкаустики, якими було замінено похоронні маски померлих в Римському Єгипті. Портрет здавна ніс в собі деякі елементи містики, культу і магії: у багатьох народів саме схожість мала величезне значення для забезпечення повернення душі в тіло.

Еволюція портретного живопису тісно пов'язана з розвитком науки, зокрема, анатомії, а також з розвитком технічних навичок, зміною ідей і уявлень про людину і цінності поняття особистості. Картини художників

Ренесансу, написані в жанрі портрет, відрізняються ясністю і виразністю образів, нехай і дещо ідеалізованих. Саме цей час вважається переломним для жанру: найбільш значні портрети, знамениті на весь світ, були створені в епоху Відродження. Досить згадати імена таких художників-портретистів, як Рафаель, Джорджоне, Тиціан, Дюрер і багатьох інших. Мабуть, найвідоміший портрет в історії - «Мона Ліза», був написаний Леонардо да Вінчі відповідно до філософських уявлень того часу про людину, значущості його індивідуальності [4, с. 70].

Слід зазначити, що темою картин в жанрі портрет завжди є життя конкретного суб'єкта, яке існувало в минулому або існуючого в даний час, який може бути поміщений в певне середовище або зображений в будь-якому образі. Цим пояснюється досить велика кількість піджанрів: портрет буває історичним, посмертним, сімейним, релігійним або костюмованим. Однак головна роль на полотні художника завжди відведена людині.

Зображення людини, найбільш наближені до сучасного трактування портрета, були притаманні давньоєгипетській скульптурі. Портрет був частиною релігійного культу нарівні з практикою муміфікації. Зображення померлих копіювали зовнішній вигляд людини за життя. Їх поміщали в гробницях, зображували на саркофагах і встановлювали в храмах у вигляді скульптур. Найвідомішим портретистом стародавнього Єгипту вважається скульптор Тутмос Молодший, автор відомого портрету цариці Нефертіті.

У середні віка поняття *portrait*, *portraiture* означали «відтворення» будь-якого об'єкта; в сучасному значенні термін «Портрет» введений лише в XVII столітті А. Фелібьєном (в протиставлення терміну *figure* для зображень тварин). Основна вимога до будь-якого портрету, - передача індивідуальних рис, відштовхуючись від яких художник створює певний образ, використовуючи для цього, різноманітні засоби художньої виразності.

Цікаво, що портрети були винайдені з функцією заміщення людини. Якщо важлива персона зображена на картині, то значить, вона присутня в цій кімнаті, нарівні з живими людьми. Цим прийомом користувалися імператори,

які не могли встигнути відразу в кілька місць. Так, їх портрети завжди висіли в парламенті і в залах засідання суду.

Найбільш відомими видами портретів вважаються:

- Парадний;
- Камерний;
- Костюмований;
- Колективний;
- Мініатюрний;
- Історичний;
- Портрет-прогулянка;
- Сімейний;
- Релігійний портрет;
- Автопортрет.

Парадний портрет є одним з найвеличніших видів портрета. Він був доступний тільки для високо поставлених чинів, статусних людей, імператорів, імператриць, монархів або графів. Головна функція зображення полягала в цілеспрямованому возвеличенні людини, навмисному пафосі.

Обстановка повинна бути пишною, багатою і розкішною, але не відволікати від значущої фігури. Людина розміщується строго по центру в повний зріст. При цьому розташування може бути сидячи або стоячи. Одяг підкреслює стильовий напрям епохи, обов'язково присутній атрибутика влади. Важливо витримувати колірну гамму. Емоційний стан спокійне, врівноважене [7, с. 54].

На відміну від парадного, камерний портрет повинен був передавати не статус людини, а його духовне, емоційний стан. В ньому найголовніше - це особистість, а не регалії. Історично сформувалися канони написання. Темний фон створював атмосферу таємничості і допомагав виділити людину, при цьому ми не знайдемо картин, що зображують фігуру в повний зріст, так як вибирався великий кадр, де можна розглянути очі. Одяг скромний, але елегантний. У цій простоті є і лоск, і досконалість.

Костюмований портрет дозволяє представити особистість в різних образах, від етнічного народного вбрання до урочистого парадного. Головний акцент створюється на стилізацію образу, на характерні атрибути.

Коллективний - при зображенні більш ніж двох персон можна вважати, що це колективний тип. Тут важливо правильно скласти композицію, щоб всі зображувані люди виконували певну роль. Одним з головних різновидів колективного портрета є сімейний. Головними героями є сім'я. Художник повинен помітити особливості сімейного або побутового укладу і створити максимально ідеальну обстановку для реалізації задуманого.

Мініатюрний - це невелика картинка з зображенням обличчя людини. Розміри складають від 10 до 20 сантиметрів, саме тому називається мініатюрним.

Історичний портрет являє собою найбільш великий варіант для творчості. Різноманітні епохи з їх стилістичними рисами. Для чоловіків - це зображення на здибленому коні. Для жінок - це розкішні карнавальні сукні. Часто зображується на тлі історичних подій.

Портрет-прогулянка головною особливістю є відображення людини на лоні природи, де навколишнє оточення описує стан душі людини. Подібне написання було характерне для епохи рококо. Відтінки зазвичай світлі, пастельні і ніжні.

Релігійний портрет - пишеться за канонами, зазвичай цей вид написання портрету використовувався для зображення ченців, святих. Був популярний в епоху Відродження. Колірна гамма спокійна або нейтральна. Вираз обличчя умиротворене, натхненне.

Автопортрет - техніка зображення художником самого себе називається автопортретом. Художник дивився у дзеркало і намагався замалювати власні обриси. Зазвичай люди намагалися відобразити своє обличчя, рідше створювалися малюнки в повний зріст. Не існувало певних канонів малюнка, тому творець міг проявляти власну фантазію. Часто художники просто робили замальовки олівцем.

Портрет - це самий антропоцентричний мальовничий жанр. Увага художника повністю зосереджується на людині. Сенсом роботи живописця стає як мінімум відображення на полотні зовнішності моделі (до появи авангардних стилів - реалістичною), а як максимум - розкриття душі, характеру. Слід зауважити, що в сучасному мистецтві на перший план виходить не портретна схожість, а занурення у внутрішній світ людини. А ось класичний портрет на увазі ще й високу точність в зображенні людини [8, с. 46].

Отже портрет – один з основних жанрів мистецтва, який широко поширений і в живописі, і в скульптурі, і в графіці. Протягом століть художники різних епох з великою зацікавленістю зверталися до образу людини. Кожен художник, що створює портрет, має не лише передати схожість із моделлю, але й відкрити характер людини з усіма її думками, показати суспільство і епоху у якій живе герой. У живописі портрет часто поєднується з елементами інтер'єру, пейзажу, може бути поданий на фоні історичних подій. Вдалий портрет – це справжня розповідь про людину, про її життя, хвилювання, професію, походження, про звичаї тих часів.

1.2 Технологія роботи м'якими матеріалами

Графічний малюнок асоціюється в першу чергу з детальними олівцевими начерками і портретами, чіткими ілюстраціями тушшю і капілярними ручками. М'які, сипучі матеріали часто залишаються забутими по завершенню навчання основам художнього мистецтва, а художники-самоучки і зовсім їх уникають через незвичну поведінку самого матеріалу і нестачі зразків робіт. І дарма: м'якість вугілля і спресованої крейди полегшує роботу з тонами в графіці, а заточені вугільні олівці дозволяють досягти максимальної деталізації навіть на невеликому полотні.

Станковий живопис часто починається з малюнків вугіллям - ескізів, начерків, які художники використовують для вибору композиції, пропорцій, прикидок переднього і заднього планів, елементів декору, відпрацювання пози,

жесту моделі. Однак є чимало малюнків, які можуть вважатися повноправними творами мистецтва і мати високу художню цінність. Вугілля було одним з улюблених художніх матеріалів, якими виконували свої начерки Сандро Боттічеллі і Леонардо да Вінчі. Прекрасні роботи, виконані вугіллям, залишили нащадкам такі майстри живопису, як Ілля Рєпін і Теодор Жеріко, Едгар Дега і Поль Гоген. Широко відомий «зигзаг» у творчості Джона Сінгера Сарджент, який, будучи на вершині слави, в 1907 році відмовився від олійного живопису і переключився на малюнки вугіллям, створивши кілька сотень чудових портретів[5, с. 67].

Малюнки вугіллям - втім, як і будь-які підготовчі малюнки, вчать художників визначати головну ідею твору і зосереджуватися на ній. Гра світла і тіні, акценти, відблиски, вибір товщини ліній, навчання правильному використанню тону, робота з розтушовуванням - ось далеко не повний перелік умінь і навичок, які отримує майбутній майстер в процесі такого навчання.

Вугілля для малювання - мабуть, один з найдавніших інструментів художника. За допомогою такого, на перший погляд простого матеріалу, можна створити твір неймовірної краси. Вугілля незамінний в роботі з великими полотнами: ним легко заповнити великі простори, повертаючи брусок потрібною стороною.

Перші згадки про техніку з'явилися в XV столітті. Тоді ж люди навчилися фіксувати матеріал на аркуші. У той час художники використовували деревне вугілля. Його пресований вид винайшли в XIX столітті, і помітили що він більш темний і жирний. А значить, більш щільно лягає на папір. З цього моменту багато видатних художників стали пресувати вугілля, щоб використовувати його для майбутніх ескізів. Хоч ця техніка фрагментарна, майстри навчилися створювати шикарні твори мистецтва [23, с. 34].

Вугілля для малювання дозволяє виконувати малюнки з великою кількістю градацій тону від самого темного до білого. В залежності від породи дерева, з якого виготовляється вугілля (виноградна лоза, верба, береза), колір матеріалу варіюється від коричневого до чорного з синюватим відтінком.

Вугілля виноградної лози настільки тверде, що його можна заточити. Пресоване вугілля, що містить зв'язуючу речовину, більш міцне в порівнянні з деревним і дає більш глибокий чорний колір [9, с. 35].

Для виконання робіт вугіллям підходять шорсткі поверхні: полотно, папір з зернистою текстурою, картон. На гладких поверхнях вугілля не тримається.

Традиційно вугіллям виконується підготовчий рисунок під живопис на ґрунтованому полотні. Цей матеріал не дряпає ґрунт, легко розтирається, ним можна досить швидко покрити великі поверхні, а в малюнок легко внести поправки, стираючи невдалі місця м'якою ганчіркою.

У графіці вугілля часто комбінується з іншими матеріалами, таким чином розширюючи образотворчі можливості: сангіною, білилами (крейдою).

Насамперед, потрібно визначитися з видом вугілля, який буде використовуватися в роботі. Якщо вже зроблена велика кількість ескізів майбутньої роботи і є досить точне уявлення, що і як буде зображено, то правильним рішенням у виборі буде - пресоване вугілля. Воно створює насичене, глибоке покриття, але треба бути готовим до того, що його вкрай важко стерти з будь-якого носія (залишаються розводи та плями), тому доведеться малювати без помилок і з першого разу [21, с. 76].

Якщо ж допускається наявність виправлень в роботі, то краще скористатися деревним вугіллям: воно легко стирається практично з будь-якої поверхні.

Види вугілля:

- деревне - виноградне або вербове вугілля різних діаметрів і розміру;
- пресоване - штучний матеріал, виготовлений з вугільного порошку.

У пресоване вугілля додають рослинний клей, що допомагає йому довше триматися на папері.

Інструменти для роботи вугіллям:

- Шорсткий папір або спеціальний папір. Гладка поверхня не підійде - вугільна крихта буде кришитися;
- засоби для видалення - звичайний ластик або ганчірочка;

- фіксатори - спеціальні засоби, що закріплюють матеріал на поверхні паперу під тонким шаром плівки.

На перших етапах створюється начерк олівцем, а вже потім можна приступати до роботи з вугіллям. Хоч вугільна графіка освоюється швидше, вона вимагає певної вправності. Різний ступінь натиску, промальовування окремих деталей, або розтушовка - все це вимагає певних навичок і чітких дій [22, с. 89].

При роботі вугіллям використовують два основні способи.

Перший спосіб - малювання в основному лінією, штрихом. Цей спосіб близький до роботи олівцем. Вугілля дає можливість отримувати лінії різного кольору і товщини. Щоб проводити досить тонкі лінії, вугілля заточують косо на край за допомогою наждачного паперу. Заточити його як олівець неможливо: середня частина прутиків дуже пухка і легко ламається.

Другий спосіб полягає в великому застосуванні тону, широкому прокладанні тіней і фону. Для цього вугілля кладуть плазом на папір, що дає можливість легко перекривати великі площини. Або ж, вималювати малюнок досить детально, розтерти його ребром долоні. Потім продовжити малювати знову, висвітлюючи найбільш освітлені місця [20, с. 44].

При малюванні вугіллям застосовують різні розтушовки, виготовляючи їх з замші, паперу, тонкої шкіри. Розтушовки - це тугі валики з загостреними кінчиками, що дає можливість висвітлюються дуже маленькі поверхні. Як розтушовки можна застосовувати і жорстку гумку з загостреним кінцем. Якщо потрібно розтушовувати досить велику поверхню, можна застосовувати ватяні диски. Корисний ефект дає застосування формопласта: м'якої маси, яка дозволяє зменшити тональність малюнка [10, с. 15].

Поєднання лінії і тону дає можливість передавати округлі і плавні форми. Такий спосіб художники нерідко застосовують для зображення жіночої фігури.

Основні техніки:

- розтирання - розподіляється на площині паперу за допомогою пальця або інших пристосувань;

- перехресне штрихування - малювання в різних напрямках;
- м'яка розтушовка - розподіл кольору без допомоги пальців або торшону.

Перед тим, як намалювати картину, художник зазвичай робить ескіз і komponує його. Це потрібно для розуміння пропорцій предмета, його розташування на аркуші. Після того, як ескіз готовий, загальні обриси переносяться на папір. Спочатку - обриси, потім - зафарбовування темних частин, а після - нанесення світлих тонів пастеллю. Коли обриси чітко видно, художник промальовує окремі деталі, предмети, ділянки, фон. В кінці важливо закріпити малюнок лаком або іншим фіксатором, інакше він може обсипатися. Вже з XV століття художники почали використовувати спеціальний клей для закріплення вугільних ескізів. Зараз професійні художники застосовують готові фіксативи, а в домашніх умовах - недорогий (або дорогий) лак для волосся.

Раніше художники виготовляли вугілля самостійно. Але це досить складний процес. Якщо вугілля не допалити, ним можна подряпати або навіть порвати папір. Перепалене вугілля важко заточується і кришиться при найменшому натисканні. Сучасні художники частіш за все купують вже готове вугілля. Щоб навчитися його вміло вибирати, необхідно постійно практикуватися і пробувати продукцію різних виробників, адже дуже часто при виборі матеріалу художники орієнтуються в основному на особисте уподобання [12, с. 15].

Матеріал навіть найвідомішого виробника може розчарувати, якщо спочатку підібрати вугілля, що не відповідають вашим творчим задумам. Як і при виборі будь-якого твердого матеріалу, необхідно враховувати ступінь м'якості вугілля. Чим більш насичену і контрастнішу роботу хочеться отримати, тим м'якше він повинен бути. Якщо не знаєте, що хочете зобразити, відмінним рішенням буде покупка набору вугільних паличок різної м'якості: потім ви зможете завжди вибрати з них потрібний. Простіше можна купити три палички - одну м'яку, другу середню, ну а третю - твердішу.

Отже вугілля - прекрасний матеріал для малюнка, також незамінний для малюнка на полотні під живопис. Воно добре допомагає передати обсяг, дає можливість отримувати плавні градації від однієї тональності до іншої, від самого чорного кольору до найсвітлішого ніжно сірого. Вугілля добре поєднується з іншими матеріалами - крейдою і пастеллю, сангіною, кольоровими олівцями і пастеллю, спеціальним вугільним олівцем "Ретуш". Не слід забувати, що в малюванні вугіллям надзвичайно важлива текстура основи малюнка. Вона повинна бути рельєфною, дещо шорсткою, пухкою або зернистою. Інших вимог немає - це може бути і картон, і папір, або будь-який інший матеріал. Якщо основа зовсім гладка, то можна попередньо протерти її наждачним папером або обробити ґрунтовкою [19, с. 37].

РОЗДІЛ 2

Специфіка формування художнього образу засобами м'яких матеріалів

2.1 Рішення художнього образу в портреті

Першочерговим завданням художньої типізації є вираз внутрішньої сутності, в зображенні окремої людини показати цілі сторони суспільного життя, в індивідуальних осіб і характерах - вікові, професійні, соціальні, національні типи. Художній образ може висловити зміст психіки цілої соціальної групи, нації, і це досягається шляхом не просто копіювання відмінних ознак: кольору волосся і шкіри, кольору і форми очей, зростання, конфігурації, форми черепа, а за рахунок вмілого використання художником виразних засобів образотворчого мови живопису, посилення образного впливу, гостроти і виразності живописно-пластичної мови.

У живопису портрета в загальному рішенні композиції, перш за все, за змістом панує зображення конкретної людської індивідуальності, так як саме людина є предметом художнього пізнання. Особливе значення в створенні художнього образу має особа, здатна відбивати імпульси духовного життя людини, найбільш яскраво і складно свідчити про риси характеру. У цьому сенсі «чистим» портретним можна вважати таке рішення композиції, коли особа дається крупним планом і ні сюжетну дію, ні середовище не відволікають від нього уваги. Це плечові і погрудний зображення на нейтральному тлі, без конкретно-образотворчих елементів. Чим масштабніше зображення особи на полотні, тим більш обмеженіші варіанти композиційної побудови, а разом з тим важче і відповідальніше завдання образного розкриття характеру, особистісних якостей портретованого [11, с. 78]. Основні труднощі роботи портретиста полягають в тому, щоб знайти «конструктивні і експресивні деформації, завдяки яким внутрішні або зовнішні характеристики живої людини стануть характеристиками портретної особистості, завдяки яким зображення буде не відтворенням, а образотворчими формами в межах художнього образу» [1, с.

61]. «Старі, дряхлі старці Рембрандта самі по собі можуть викликати лише жалість. Своїм чарівним пензлем великий майстер переконує нас в тому, що в цій дряхлості є і велич і краса », - зазначає М.В. Алпатов [1, с. 129], кажучи про основне завдання портретиста - завданню перетворення людського обличчя в художній образ.

При зображенні поясного, поколінному і в повен зріст з'являється велика можливість використати виразність жесту, пози і тим самим урізноманітнити рішення композиції і способи образної характеристики. При більш повному зображенні фігури, одягу, навколишнього середовища живописець вільний в виборі композиційних варіантів, і, крім того, у нього з'являються великі можливості в плані непрямих особистісних характеристик [16, с. 20].

У зв'язку з тим, що кожен тип портрета, має свої характерні особливості, при розробці композиції портрета необхідно враховувати його тип: поясний, покоління, в зростання, парадний; камерний; композиційно-постановочний; декоративний; стилізовано-умовний; груповий; сімейний; монументальний.

Майстер збірного образу йде від загального до конкретного - від типового до індивідуального. У нього спочатку виникає абстрактне уявлення про персонажа, а вже потім цей персонаж конкретизується. У портретиста робота йде в іншому порядку. Якщо, працюючи над збірним образом, художник вільний наділяти його характерними рисами не тільки одного, але і декількох прототипів, то, створюючи портрет, художник все необхідне витягує з однієї особи - оригіналу. Сформовані в голові художника уявлення про оригінал дають вирішальний поштовх для дозрівання творчого задуму художника. Тут вперше синтезуються розрізнені багатогранні компоненти портрета, які складають основу майбутнього художнього образу [15, с. 164].

Кожна особистість, її світ, її внутрішня шкала цінностей, нарешті, її життєвий досвід неповторні. І об'єктивна дійсність, яка існує незалежно від бажання художника, будучи відображена в художньому образі, заломлюється думкою, почуттям, ідеалами художника і знаходить оригінальність. Тому ми

можемо стверджувати, що художній образ завжди неповторний, принципово оригінальний [18, с. 155].

Яковлєв Б.Я. говорить із цього приводу: «Діючи переважно у сфері форм, фарб і просторових відносин, утворюючи окомір, викликаючи спостережливість і створюючи навик до неї, малювання, через постійні асоціації, шляхом ототожнення і розрізнення живить наше пізнання всією різноманітністю навколишньої природи, розширює сферу досвіду і тим готує матеріал для багатьох наукових дисциплін... таке рідкісне, рівномірне з'єднання в одному предметі формальних і матеріальних властивостей дає повне право малюванню бути предметом загальноосвітнім, а отже, займати почесне місце в курсі всіх учбових закладів без виключення» [3, с. 42-43].

Графічний художній образ формується на базі взаємодії об'єктивних і суб'єктивних джерел. Причому об'єктивні джерела йдуть від дійсності, що існує незалежно від психологічного стану людини, а суб'єктивні пов'язані з емоційно-образним сприйняттям особистості, його світоглядом, менталітетом, майстерністю. Діяльність, направлена на дослідження основ образотворчої майстерності, вимагає поглибленого сприйняття навколишнього середовища, його художньо-образного осмислення. Перспективами подальших розвідок є використання цих знань на практиці, що сприятиме формуванню художнього смаку [17, с. 58].

Образ, створюваний художником, - це не просто «самовираження», неіснуючий в незалежності від навколишнього світу об'єкт свідомості художника, а обов'язково художньо створений твір об'єктивної реальності. Об'єктивне і суб'єктивне в художньому образі становлять органічну цілісність. діалектика об'єктивного і суб'єктивного пронизуючи і зміст, і форму, весь зміст художнього образу, знаходить своє самовираження і в таких факторах, як творча манера та особистий стиль майстра. У суб'єктивності художників виявляються різноманіття і нескінченне багатство природи творчого хисту, виявляються різносторонні грані і відтінки емоційно-оцінного сприйняття і образного втілення життя.

Творець може передати свою емоційну схожість з оригіналом або критикуючи виявити своє сприйняття. В руках художника-портретиста завжди є можливість возвеличити портретованого або ж принизити його, висловити свій захват, свою любов, або свою ненависть і презирство. В його можливостях підкреслити якусь зі сторін особистості портретованого, або ж навпаки приховати інші її якості. Реалізм портрета полягає не тільки в ідентичній зовнішній схожості, головним чином, в тому, яку оцінку дав сам художник, і як це відповідає об'єктивним якостям портретованого.

Отже, при створенні художнього образу портретованого вирішення проблеми індивідуального і типового становить невід'ємну частину роботи художника. В роботі, в самому ході творчої думки авторів не портретного і портретного образу, є істотна різниця, обумовлена істотною відмінністю завдань. Якщо перший тяжіє до створення індивідуалізованого типу, то другий зображує типізовану індивідуальність.

2.2 Послідовність виконання творчої роботи засобами м'яких матеріалів

Для виконання творчої роботи ми обрали жанр портрет що виконувався в техніці вугільного живопису. Для роботи в матеріалі ми обрали тонований папір саме для роботи м'якими матеріалами, адже папір для малювання вуглем повинен бути шорстким та цупким аби вугільний порошок не спадав з паперу. Серед великої кількості матеріалів для малювання ми обрали для себе: вугільні палички в кількості 6 шт. серед яких 2 м'які, 2 середньої жорсткості, і 2 тверді палички, та вугільний олівець середньої жорсткості.

Робота над портретом велась у такій послідовності:

1. Формування теми. Задум змісту зображення.
2. Розробка ескізів. Пошук композиційного рішення формату майбутнього портрету.
3. Пошук художнього образу моделі.
4. Виконання короточасних вугільних етюдів.

5. Підготовка формату. Побудова натури та її оточення олівцем.
6. Прокладання загальних тонових відносин в портреті.
7. Робота над деталізацією.
8. Оформлення творчої роботи.

Творчий задум. Невід'ємною частиною будь-якого художнього твору є сюжет. Поштовхом до ідеї майбутньої роботи стала багата своїми засобами творчої виразності техніка вугільного живопису, завдяки якій вдало можна передати всю глибину художнього образу портретованого.

Композиція є основою для будь-якого художнього твору. Тому створення майбутньої творчої роботи ми почали з ескізів. На цьому етапі ми намагалися знайти вдале композиційне рішення. Нами було розглянуто безліч варіантів положення моделі.

Наступним кроком у нашій творчій роботі було саме формування художнього образу моделі, на цьому етапі ми розглядали різні варіанти образу, характеру та оточення натури. Після довгих годин творчих пошуків ми вирішили зупинитись на камерному портреті з додаванням елементів натюрморту, підготувавши обрану нами постановку з книгами нами було прийняте рішення поставити модель у фінальному обраному нами положенні, та поступово перейти до створення творчої роботи, а саме вугільного портрету з натури.

Після постановки моделі необхідно обрати формат паперу для етюду, а також вирішити питання розміщення на папері зображення фігури натури, тобто вирішити питання композиції. Розмір зображення фігури моделі на етюді має бути трохи меншим ніж в натуральну величину. «Розташування зображення фігури моделі на аркуші паперу має бути побудованим на основі рівноваги світлих та темних плям на площині, щоб зображення було пластично цільним, не перемагало ні вправо, ні вліво, ні доверху, ні донизу. В малюнку для етюду вуглем більше уваги треба приділяти конструктивній побудові положення моделі, її правильному зображенню в перспективі. Важливо також найточніше визначити пропорції голови та розміщення на ній всіх деталей (напрям очей,

носа, ліній губ, вилиць, підборіддя тощо). Малюнок треба виконувати гостро підточеним олівцем, тонкими лініями, без натиску, причому дуже уважно й строго конструктивно з виявленням об'ємної форми тіла. Другий етап роботи – конкретизація деталей та уточнення загальної форми фігури. Але деталізацією не можна захоплюватись. Деталі мають бути гармонійно вміщеними в загальний тональний стан етюд.

Подальшим етапом нашої роботи була побудова олівцем фігури моделі, її оточення та предметів натюрморту згідно законів композиції, та канонів зображення портрету людини. Це дозволило втілити задум з урахуванням реальних розмірів майбутньої роботи. Саме тут відбувається пошук більш виразної композиції і конструктивний аналіз малюнка. У роботі ми звертали увагу на пропорції, конструктивність і композиційний центр. Усе має бути гармонійно поєднане і відповідати законам композиції.

Коли етап побудови було завершено ми перейшли до прокладання вуглем загальних тонових відносин. Працюючи від загальних ліній, плям та штрихів ми поступово дійшли до деталізації. На цьому етапі ми намагалися балансувати між детальним та художнім, та не вдаватись в реалізм.

Творча робота потребує відповідного оформлення. Ми будемо використовувати раму, яка додасть виразності і завершеності роботі.

Отже, для виконання всіх поставлених завдань у дипломній роботі необхідна чітка послідовність в процесі творчості, правильне тонове і композиційне рішення, підібраний сюжет і майстерне використання засобів художньої виразності, які властиві обраній нами техніці.

ВИСНОВКИ

Техніка вугільного живопису має багатовікову історію і не втрачає актуальності у сучасних художників. Малювання вугіллям - нерідко перше, чого навчають у художній школі або на курсах. Перші вугільні начерки запам'ятовуються надовго. Робота з цим матеріалом допомагає зрозуміти техніку тонування, загальні принципи малюнка і ескізу. При роботі з цим м'яким матеріалом можна навчитися не відволікатися на другорядні деталі, а сприймати малюнок як єдине ціле.

Портрет – один з основних жанрів мистецтва, який широко поширений і в живописі, і в скульптурі, і в графіці. Протягом століть художники різних епох з великою зацікавленістю зверталися до образу людини. Кожен художник, що створює портрет, має не лише передати схожість із моделлю, але й відкрити характер людини з усіма її думками, показати суспільство і епоху у якій живе герой. У живописі портрет часто поєднується з елементами інтер'єру, пейзажу, може бути поданий на фоні історичних подій. Вдалий портрет – це справжня розповідь про людину, про її життя, хвилювання, професію, походження, про звичаї тих часів.

Вугілля - прекрасний матеріал для малювання, також незамінний для малюнка на полотні під живопис. Воно добре допомагає передати обсяг, дає можливість отримувати плавні градації від однієї тональності до іншої, від самого чорного кольору до найсвітлішого ніжно сірого. Вугілля добре поєднується з іншими матеріалами - крейдою і пастеллю, сангіною, кольоровими олівцями і пастеллю, спеціальним вугільним олівцем "Ретуш".

При створенні художнього образу портретованого вирішення проблеми індивідуального і типового становить невід'ємну частину роботи художника. В роботі, в самому ході творчої думки авторів не портретного і портретного образу, є істотна різниця, обумовлена істотною відмінністю завдань. Якщо перший тяжіє до створення індивідуалізованого типу, то другий зображує типізовану індивідуальність.

Отже, для виконання всіх поставлених завдань у дипломній роботі необхідна чітка послідовність в процесі творчості, правильне тонове і композиційне рішення, підібраний сюжет і майстерне використання засобів художньої виразності, які властиві обраній техніці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алпатов М. В. Композиция в живописи. В сб. научных трудов. Под общей редакцией В.В. Ванслова. М.: НИИ Российской академии художеств, 1999. 233 – 282с.
2. Бієннале. Графіки – Прага, 1986.
3. Бучинський С.Л. Основи грамоти з образотворчого мистецтва : підручник. К.: Мистецтво, 1981. 178 с.
4. Виноградова Г. Малювання з натури : навч. посіб. Київ : Рад. школа, 1976. 118 с.
5. Віюник А. О. Українська графіка XI - початку XX ст. : підруч. Київ : Мистецтво, 1994. 328с.
6. Власов В. Г. Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства: В 10 т. СПб.: Азбука-классика, 2004. 208с.
7. Выготский Л.С. Психология искусства. М.: Искусство, 1986. 573 с
8. Габричевский А.Г. Портрет как проблема изображения. Искусство портрета. Москва, 1928.
9. Герчук, Ю.Я. Основы художественной грамоты: язык и смысл изобразительного искусства: учеб. пособ. Москва : Учебная литература. 1998. 208с.
10. Голубева О. Л. Основы композиції : навч. посіб. Москва : Искусство, 2004. 120с.
11. Гончаров О. Д. Про мистецтво графіки : підручник. М.: Молода гвардія, 1960. 84с.
12. Гребенюк Г. Е. Основы композиції та рисунок : навч. посіб. Київ : Техніка, 1997. 220с.
13. Дмітрієва Н.А. Коротка історія мистецтв : підручник. М.: Мистецтво, 1990. 11- 32с.
14. Казимиров О. А. Український аматорський театр: дожовтневий період. К.: Мистецтво, 1965. 132 с.

15. Кириченко М.А. Учiться малювати : навч. посiбн. К.: Рад. шк., 1987. 58 с.
16. Коган И. М. Творческий поиск: энерго-мотивационный аспект. Вопросы психологии. 1992. 138-146с.
17. Кривавич Д.П., Овсiйчук В.А., Черепанова С.О. Українське мистецтво : навч. посiбн. Львiв : Свiт, 2008. 236-246с.
18. Постолова Н. В. Пластичнi мистецтва : навчальний посiбник. Херсон : ХДУ, 2008. 63с.
19. Рибалка В. Р. Психологiя розвитку творчої особистостi: навч. посiб. К.: IЗМН, 1996. 236 с.
20. Ростовцев Н. Н. Рисунок. Живопись. Композиция : учебник. Москва : Просвещение, 1989. 205с.
21. Холл Д. Словарь сюжетов и символов в искусстве. М. : СЛОВО, 2001. 48с.
22. Шорохов Е.В. Основы композиции. М. : Просвещение, 1979. 304 с.
23. Яремкiв М. Композицiя: творчi основи зображення : навч. посiбн. Тернопiль : Пiдручники i посiбники, 2005. 112 с.